संस्कृत
पुराण

ग्रं.नं. ३४

3882

गरुड पुराण प्रेतकल्प

२पंचकउशास्त्री
भट वारिकर

प१०।पु० 23

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

सूतउवाच १

१ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय॥ धर्मदृढबद्धमूलो वेदस्कंधः पुराणशाखाढ्यः॥ १
क्रतुकुसुमो मोक्षफलो मधुसूदनपादपो जयति॥१॥ गरुड उवाच॥ भवस्य
सादैकुंठ त्रैलोक्यं सचराचरं॥ मया विलोकितं सर्वं जगत्स्थावरजंगमं॥२॥ भूलो
कात्सत्यपर्यंतं पुरं याम्यं विना प्रभो॥ भूलोकः सर्वलोकानां प्रचुरः सर्वजंतुषु॥
३॥ मानुष्यं सर्वभूतानां चुलितं तत्र वर्हश्रेष्ठं॥ अतः सुकृतिनो लोके न भूतो न भ
विष्यति॥४॥ गायंति देवाः किल गीतकानि धन्यास्तु ये भारतभूमिभागे॥ स्वर्गाप
वर्गस्य फलार्जितो कुं भवंति भूयः पुरुषाः सुरत्वात॥५॥ मानुषत्वं तत्रैकस्मात
मृत्युमाप्नोति तत्कथं॥ म्रियते कः सुरश्रेष्ठ देहमात्रि स्म कुत्र वित॥६॥ इंद्रीयाणि
कुतो यांति त्रस्स्यः स कथं भवेत॥ स्वकर्माणि कृतानीह कथं भुंक्ते प्रसर्पति॥७॥ प्र
सादं कुरु मे मोहं छेतुमर्हस्यशेषतः॥ काश्यपोहं सुरश्रेष्ठ वनितागर्भसंभवः॥
८॥ यमलोके कथं यांति विष्णुलोके तु तत्कथं॥ श्रीभगवानुवाच॥ वैनतेय महाभाग

इति प्रीतिपरो महलोकथयस्व ति यथातथं॥१

(1A) शृणु सर्वं यथातथं ॥ श्रीतार्क्ष्य उवाच ॥ कथमतो मत्सुहृद दृष्टित्वान्मम ॥ ९ ॥ परस्पर्यो षितं कृत्वा
ब्रह्मस्वमपकृत्य च ॥ अरण्ये निर्जले देशे न वति ब्रह्मराक्षसः ॥ १० ॥ हीनजातौ प्रजायेत
तरत्नानां संप्रहारकः ॥ कर्मयच्च दन्ति ध्यायेत्तद्विगमनिजायते ॥ ११ ॥ नैनं छिंदंति
शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं क्लेदयत्यापो न शोकयति मारुतः ॥ १२ ॥ नाभि
वाक्च्चक्षुनासिका कर्णसौगुदे मूत्रसंसंवरे ॥ अंडजादिकजंतुनां छिद्राण्येतानि
स्तुध सर्वदा ॥ १३ ॥ नाभ्यां मूर्द्धपर्यंतं मूर्द्धच्छिद्रात्प्रियाः सधासंतः सुकृतिनो यथेवमूर्द्धि
द्रेण यांति ते ॥ १४ ॥ मृता दो वार्षिकं यावत्तत पोक्ता विदितिनाखग ॥ कार्याणि सर्वक
र्माणि निर्द्धनैरपि मानुष्यैः ॥ १५ ॥ देहे त्रवसे जंतुः तत्र छुकेन सुन्ना सुत्तां ॥ मनोवा
कायजानि तंत्र तत्रैत्र खगोश्वरा ॥ १६ ॥ मनः कुखमवाप्नोति भार्या पारैन्द्रं वाध्रु
तै ॥ पापा श्रावकं पुमान्स्नादि विकर्मनिरतो हि सः ॥ १७ ॥ इति श्रीगरुडपुराणे प्रेतकल्पे
सारोधारस्याल्पः समाप्तः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ एवं ते कथितं तार्क्ष्य जीवितस्य विचेष्टि
तं मानुषाणां हितार्थाय प्रेतत्वविनिवृत्तये ॥ १ ॥ चतुराशीतिलक्षाणि चतुर्भेदाश्च जं

(2)

तवः॥ अंडजाः स्वेदजाश्चैव उद्भिदाश्च जरायुजाः॥ एकविंशतिलक्षाश्च अंडजाः
परिकीर्तिताः॥ स्वेदजाश्च तथैवोक्ता उद्भिदाश्च क्रमेण तु॥२॥ जरायुजास्तथा सं
ख्यामानुषाद्याः प्रचक्षते॥ सर्वेषां चैव जंतूनां मानुषत्वं हि दुर्लभं॥३॥ पंचेंद्रि
या निधानं तु वपुः प्राप्य वा ते ब्राह्मणाः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रस्तुरीयजातयः॥
॥४॥ रजकश्चर्मकारश्च नटो वरुड एव च॥ कैवर्तमेदभिल्लाश्च सप्तैतान्त्यां
त्यजाः स्मृताः॥ म्लेछडुंबविभेदा सुजातिभेदाश्च योदशः॥ जंतूनामिह स
र्वेषां भेदाश्चैव सहस्रशः॥५॥ आहारमैथुनं निद्रा भयं क्रोधस्तथैव च॥
ज्ञायंते सर्वजंतूनां विवेको दुर्लभः परं॥६॥ एकपादात्त्रिजेदेश्च देशान्देन
सर्वतः॥ कृष्णसारमृगो यत्र स देशस्तु पर्मास्तुनः॥७॥ ब्रह्माद्या ऋषयो दे
वा तत्र तिष्ठंति सर्वदा॥ धर्मसंस्थ विद्यास्तु तत्र तिष्ठंति सर्वदा॥८॥ भूतानां
प्राणिनः श्रेष्ठाः प्राणिनां मतिजीविनः॥ बुद्धिमत्सु नराः श्रेष्ठा नरेषु ब्राह्मणाः॥ २

तथा वर्षिजयाध्वीनो दुःखि भवति नान्यथा ५

(2A)

नरस्तता॥ मानुष्यं यः समासाद्य स्वर्गमोक्षप्रसाधकं॥ द्वयोर्न्न साधयेत्सोकं ते
नात्मानं वंचितो ध्रुवं॥ २ कृति शतीसहस्रं सहस्रीलाद्दमीहते कर्तुं लब्ध्वाधिपत्यं रा
ज्यं राज्ञापि सकलं चक्रवर्त्तित्वं॥ चक्रधरोपि सुरत्वं सुरत्वलाभे सकलं सुरपतित्वं
ज्ञा विंतु सु रपति रूर्द्धगतित्वं तथापि न निवर्त्तते तत्स्पृहा॥ तत्स्पृहया वाति
वंचूत तस्तु नरकं प्रतिपद्यते॥ तत्स्पृहा मुक्तास्तु ये केचित्स्वर्गवासं लभंति ते॥ ३४॥
आत्माधीनः पुमान् लोके सुखी न वति विनि धितो॥ कुरंगमातंगपतंगभृंगमीनाह
ताः पंचभिरेव पंचं॥ एकः प्रमादी स कथं न हन्यते यः सेवते पंचभिरेव पंच॥ पित
मातृमयो बाल्ये यौवने योषितामयः॥ पुत्रपौत्रमयश्चांते मूढो नात्ममयः क्व
चित्॥ लोहदारुमयैः पाशैः पुमान् बद्धो विमुच्यते॥ पुत्रदारमयैः पाशैर्न तु बद्धः
प्रमुच्यते॥ स्त्रत्वं न ज्ञायते मूढो बालो वृद्धो युवापि वा सुखदुःखाधिको वापि पुनरा
याति याति वा॥ सर्वेषां पश्यतामेवमस्ततः सर्वं जहाति वा॥ एकः प्रजायते जंतुरे नु
कः स्वविलीयते॥ ४०॥ एकोहं सुकृतं एक एव च दुःकृतं॥ स्तं शरीरं स्तं
जपकाष्ठलोष्टसमं हि तो॥ ४१॥ एकः पापानि कुरुते फलं भुंक्ते महाजनो

गरु०

३ ...शारो विप्रमुंचंते कर्त्ता दोषेण लिप्यते॥४२॥ गृहेष्वर्थी निविद्यंते॥ श्मशा ३
नात्सर्वबांधवाः॥ शुभाशुभं कृतं कर्म गच्छंतमनुगच्छति॥४३॥ शरीरं वन्हिना द
(3) ग्धं कृतं कर्म सहस्थितं॥ शुभं वा यदि वा पापं भुंक्ते सर्वत्र मानवः॥४४॥ अनस्तमि
त सूर्ये वन दत्तं दानमर्थिनो न जानामि तित्तं द्वित्तं प्रातः कस्य त्वं विष्यति॥४५॥ राय
टीति धनं तस्य को मे न ज्ञो न विष्यति॥ दत्तं द्विजमुखे न्यो नाग्नि तीर्थेसु हूयते॥
४६॥ पूर्वजन्मकृताद्दानात्तपल्लभ्यंते वृद्धा लभ्यकं॥ तदीयशं परिज्ञाय धर्मार्थे दी
यते धनं॥४७॥ धनेन धार्यते धर्मः श्रद्धापूतेन चेतसा॥ अधाविरहितो धर्मस्तु
हामुत्र च वच्छिन्नाकः॥४८॥ धर्मात्संजायते ह्यर्थो धर्मात्कामो निजायते॥ धर्म एवाप
वर्गाय तस्मात्धर्मं समाचरेत॥४९॥ अपचाधार्यते धर्मो बिकुंति त्वार्थराशिभिः॥
अकिंचनापि मुनयः श्रद्धावंतो दिवंगताः॥५०॥ अधयाकृतं दत्तं तपस्तप्तं च
यत्कृतेत॥ असदित्युच्यते पक्षिन्द्रा॥ प्रेत्यावेह न तत्फलं॥५१॥ इति श्रीगारुडे पु
राणे धर्मप्रगृह्णनो नाम द्वितीयोध्यायः॥ गरुड उवाच॥ कर्मणा केन देवेश प्रे
तत्वं नैव जायते॥ पृथिव्यां सर्वज्ञानी यांतन्मे ब्रूहि सुरेश्वरा॥१॥ श्रीविष्णुर्वाच॥

श्र३

दे गरुड उवाच ॥ अपक्वीकृतं प्राप्तस्य नाम सिद्धा विना तथा ॥ तत्तेन वा अंगं वापि मस्त्राद्यैर्म्रियते यदि ॥ अस्य जंतिमतानां च कथं प्रवृत्ति र्भवेत्
प्रेतन्मे संशयं छेदय सम मतिस्य संशयं भूतः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्राह्मणो सम्यक् लिंगाः ... सार्द्ध ... द्विपन्न ... सार्द्धमासेन वैश्य शूद्र द्वौमासेन ... ख्याति

(3A)

श्रृणु वक्ष्यामि ते संक्षेपात् । क्रिया वा पूर्ध्वदैहिकीं ॥ स्वहस्तेनैव या कार्या प्रेतमोक्ष
नाममनीकृतिः ॥ स्त्रीणामपि विशेषेण पंच वृषोद्धिकोशि शे ॥ वृषोत्सर्गादिकं कर्म
प्रेतत्व विनिवर्तये ॥ वृषोत्सर्गादृते नान्यत किंचिदस्ति महीतले ॥ जीवन्वापि मृतो
वापि वृषोत्सर्गं करोति यः ॥ प्रेतत्वं न लभेन्मर्त्यो किं तस्य विना दानव्रतैर्मखैः ॥ गरुड उवा
च ॥ कस्मिन्काले वृषोत्सर्गः जीवन्वापि मृतोपि वा ॥ कुर्वन्न किं फलमाप्नोति के तस्मा
द्वैष्य षोडशे ॥ ५७ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अकृत्वा तु वृषोत्सर्गं कुरुते पिंडपातनं ॥ नोपति
ष्ठति तत्सर्वं दातुः प्रेतस्य निःफलं ॥ ५८ ॥ जीवितस्य मृतस्यैव वृषोत्सर्गं करोति यः ॥
गतास्ते पितृलोकं तु रुबिशाताततपो ब्रवीत ॥ ५९ ॥ एकादशाहे प्रेतस्य यस्य नो
त्सृज्यते वृषः ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ ६० ॥ वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा
यतिधर्मे दद्यादानान्यनेकानि सुतीर्थे म्रियते यदि ॥ ब्रह्मचारी यतिर्वा न गच्छे
दसुलोगतिं ॥ ६२ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा यतिधर्मं समाश्रयेत ॥ यतिर्वा मस्तुमाप्नो
ति सगवेत ब्रह्मसाश्वतं ॥ ६३ ॥ विकर्म कुरुते यस्तु शिष्टाचारविवर्जितः ॥ वृषोत्सर्गादि

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule

कांकुयुर्नगहेयम शासनं ॥६४॥ पुत्रो वाथ पिता वापि पौत्रो वंधुजनस्तथा ॥ गो
त्रिणः श्रार्थं नागं वसपंडन्मते कुर्यादृषोत्सवं ॥६५॥ पुत्रानाना वेयन्नोस्या दौहित्रो
दुहिता पिवा ॥ पुत्रेषु विद्यमानेषु नान्यो न कारयेद्वृषं ॥६६॥ अकलत्रो ह्यपु
त्रस्तु स्वयमेव तु कारयेत् ॥ अपुत्रश्च मृतः कश्चित्पत्नी कुर्यात्सपिंडनं ॥६७॥
न च्छ्रोदिनिखिन्नैः कार्यं पुत्रवदरुकृतेसदा ॥ तस्मात्सर्वप्रकारेण स्वयं
मेव खगेश्वर ॥६८॥ गरुड उवाच ॥ पुत्रा यस्य न विद्यंते न च्चातान
व बांधवाः ॥ न पत्नी नैव न होव कथं तैः सोर्द्धदेहिकं ॥६९॥ केन मुक्तिं प्रय
द्यंते नारा नार्यो विपद्यतः ॥ एष मे संशयो देव हनुमदस्य शोषतः ॥६९॥ श्री
कृष्ण उवाच ॥ अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव न नैव च ॥ येन केनाप्युपायेन पु
त्रस्य जननं चरेत् ॥७०॥ पुत्रिणो वा सपुत्रो पितरो नारी पतिस्तथा ॥ जीवंतो
पि स्वयं कुर्यान्मृतो सदायमाप्नुयात् ॥७१॥ यानि यानि च दानानि स्वयं दत्तानि

Joint project of Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan ..., Mumbai.

(4A)

मानवै॥ तानि तानि च सर्वाणि उपतिष्ठंति चाग्रतः॥७२॥ व्यंजनानि विचित्राणि अन्न
स्य च्छोऽप्यानि यानि च॥ स्वयं हस्तेन दत्तानि देहांते चाक्षयं फलं॥७३॥ गोभूहिरण्यवा
सांसि भोजनानि पदानि च यत्र यत्र वसेज्जंतुस्तत्र तत्रोपतिष्ठति॥७४॥ यावत्स्वस्थं
शरीरं स्यात्तावद्धर्मं समाचरेत॥ अस्वस्थः प्रेरितश्चान्यैर्न किंचित्कर्तुमुत्सहेत॥७५॥
जीवितस्य प्रमत्तस्य हन्त भूतं चोर्द्ध्वदेहिकं॥ वायुभूतः क्षुधाविष्टो भ्रमते हि दिवानिशं॥
७६॥ कृमिकीटपतंगो वा जायते मृत्युमेतुसः॥ अस्मात्स्वहस्तैर्विसेत्सोपिज्ञातः स्वयो विन
श्यति॥७७॥ यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावज्जरा दूरतो॥ यावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिह
ता यावत्क्षयो नायुषः॥ आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्॥ दग्धे तु
दग्ध वने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः॥७८॥ इति श्रीगरुडपुराणे प्रेतकल्पे ऊर्द्ध्वदैहि
कोनामाध्यायः॥ गरुड उवाच॥ स्वहस्तैः किं फलं देव परहस्ते प्रदत्तं तदा॥ स्वस्थावस्थे
र संज्ञे वा विधिहीनमथापि वा॥७९॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ एका गौः स्वस्थवित्तस्य स्वह
स्तेन गोशतं॥ सहस्रं म्रियमाणस्य दत्तं विधिवर्जितं॥८०॥ मृतस्यैव तु पुनर्दत्तं वि
तं

ह्यिपूतं वत त्समं॥ तीर्थपात्रसमायोगात् ८० देयपुण्यं कुलद्दी ८१॥ पात्रे दत्वा त्ववाप्ने ५
ह्यत्रहून्य हनि वर्द्धते॥ दातु र्हीन मथा पाय वृत्ति निर्नान प्रतिगृह॥ ८२॥ विष
श्री ताप हो मं त्रवती किं दोषलाज्जने॥ न पात्रे विदुषा किंचि दात्मनः श्रेय इच्छता॥ ८३॥
अपात्रे सा तु गौ दत्ता दातारं नरकं नयेत्॥ कुलैक विंशति युतं ग्रहीतारं तु पा
तयेत्॥ ८४॥ देशांतरं गता वाप्यस्व हस्त सुकृतं वयत॥ नूमोऽर्ग तं धनं यद्दत्वाद
स्तेन निवेशितं॥ ८५॥ तत्फलं समवाप्नोति ओं वाक्य खगेश्वरा॥ अपुत्रो पि विशे
षात्रि यान् ये मोर्द्ध देहिकीं॥ ८६ कुर्यान्मोक्ष कामस्य निर्द्धस्य विशेषतः॥ स्वल्पेना दै: न
पि कृिवि त्रेनस्व यं हस्तेन मस्व तीर्थ दत्तमं नेव तिमा त्यने न व कुता ने शनः॥ अदेशका
ले यद्दत्तं विधि हीन मथापि वा॥ ८८॥ सर्व तं पूर्णतां याति वृषोत्सर्गे कृते सति॥ ए
का एकास्य दातव्या बहूनीं न कदाचन॥ ८९॥ सा विक्री ता विभक्ता च दहत्यासप्तमं कु
लं॥ तस्मात्सर्वं प्रकुर्वीत स्वं वले जीवि ते सति॥ ९०॥ गहीत दान पथायो सुखं यांति मत्ता ह्युं ख
मः॥ सधा अन्यथा क्लिश्यते जंतुः पाथेय रहितः पथि॥ ९२॥ एवं ज्ञात्वा खगश्रेष्ठ निर

(5A)

षयज्ञं समाचरेत्॥ अकृत्वा म्रियते यस्तु पुत्रवान्नैव मुक्तिमान्॥ ८२॥ अपुत्रोपि हि यः
कुर्यात्सुखं प्राप्तिमहोद्भवः॥ अग्निहोत्रादिनित्यैर्दानैश्च विविधैरपि॥ नतां गतिम
वाप्नोति सुकृतैश्चैव यांतिः॥ सर्वेषामपि पुत्राणां कर्षयन्तःस्तथोत्तम॥ ८४॥ गरुड उ०॥
कथयस्व प्रसादेन क्रियां चैवोर्ध्वदैहिकीं॥ कस्मिन्मासे तिथौ कस्यां विधिना केन तत्
कुर्वेत॥ ८५॥ कृत्वा किं फलमाप्नोति रहस्यं वद सर्वशः॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ कार्तिका
दिशुभैर्मासैरुत्तरायनगते रवौ॥ शुक्लपक्षेऽथवा कृष्णे द्वादश्यादिशुभा तिथिः॥
शुभे लग्ने मुहूर्ते वा शुचौ देशे समाहितः॥ ब्राह्मणान्तु समाहूय विधिज्ञं शुभलक्षणं॥
ग्रहहोमैस्तथा दानैः कुर्याद्देहस्य शोधनं॥ ८८॥ पुण्यक्षेत्रे शुभे नद्यां तत्रैव यत्नाद्देवप्रसम
र्चयेत्॥ होमं कुर्याद्यथाशक्त्या मंत्रैश्च विविधैः शुभैः॥ ९०॥ ग्रहाणां स्थापनं पूर्वं ग्रहज
पं च खगेश्वर॥ मातृणां पूजनं कुर्याद्वसोर्धारां च पातयेत्॥ ९१॥ वह्निसंस्थाप्य तत्रैव
ग्रहहोमं तु कारयेत्॥ शालिग्रामं तु संपूज्य तत्रैव वत्सालंकारभूषितां॥ वत्सहोम
दं संपूज्य वैपूर्वैरूर्ध्वश्राद्धमाचरेत्॥

गरुड ६ ६

त्म तर्पयश्च सर्वे सम्यग्धिवासयेत ॥३॥ प्रदक्षिणां प्रकुर्वीत होमांतेच विसर्जयेत ॥२ मं मंत्रं
समुच्चार्य होमांते च उदङ्मुखः ॥४॥ मंत्रमध्ये स्वयं वृषरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा ॥ तवो
त्सर्ग प्रसादेन मम मुद्धारं न चान्यथा ॥५॥ अनेनैव च वृषोत्सर्गं हंड कुंभोदकेन तु ॥
वोद्धि वृक्षलेस मास्याप्यामोदकं शिरसि न्यसेत ॥६॥ अग्निं निर्मथ्य मुने मंत्रैः पावनैर्विधि
पूर्वकं ॥ तेन क्रीडं ति मंत्रेणाच वृषोत्सर्गं कृते सति ॥७॥ आत्मश्राद्धं ततः कुर्याद्द्वा
वान्द्विजोत्तमे ॥ उदके चैव गंतव्यं [illegible] तत्र प्रदापयेत ॥८॥ यदि षष्टं जीवत
स्वासीत्तत्र दद्यात्स्वशक्तितः ॥ सुतप्रोद्दिष्ट मार्गेण ततो याति सुखेन हि ॥९॥ यावन्न
दीयते श्राद्धं वर्षाणां चैकविंशति ॥ स्वदत्तं परदत्तं वा अनेनैव तत्रोपतिष्ठति ॥१०॥
एकोद्दिष्टविधानेन स्वाहाकारेण धीमता ॥ कुर्याद्द्वादशाहं तु द्वादशाहानि यत्न
तः ॥११॥ सपिंडीकरणादर्वाक् कुर्यात श्राद्धानि षोडश ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वा
तु पददानानि दापयेत ॥ कर्पासोपरि संपूज्य ताम्रपात्रे स्थितो च्युतः ॥ वस्त्रेण
पाल्यदीयत दत्तो श्राद्धं चैकादशाहिकं ॥

(6)

(6A)

वेष्य तत्र स्थोत्र्यं दद्यात्कुंभैः फलैः॥ नावमिंदुमयीं कुर्यात्पट्टसूत्रेणावेष्टयेत॥ कांस्य
पात्रे घृतं स्थाप्य वै तरणं निमित्तकं॥१४॥ नावमारोहणं कुर्यात्॥ पूजयेत गरुडध्वजं॥ आ
त्मवित्तानुसारेण तत्र दानमनंतकं॥१५॥ नवसागरमग्नानां कोशपातोर्मिदुःखिनां॥
धर्मपूर्वविहीनानां तारको हि जनार्दनः॥१६॥ एवं संचिंत्य हृदये मत्तो सुकृतिनो नहि॥
तिलाल्लोहं हिरण्यं च कर्पासं लवणं तथा॥१७॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गावः एकैकं पावनं
स्मृतं॥ तिलपात्रं यथाशक्त्या शय्यादानं तु कारयेत॥१८॥ दानानामथ शिष्टेन्नो दधि
प्राणिनस्तोषयेत॥ उपविश्यासने शुद्धे दापयेद्द्विजसत्तमैः॥१९॥ एतं ये कुर्वते ताः
पुत्रिणोपि सपुत्रिणः॥ सर्वसिद्धिफलावाप्तिः यथा ते व्रतचारिणः॥२०॥ नित्यं नैमित्ति
कं कुर्यात्सा वद्धा वतिमानवः॥ यत्किंचित्क्रियते धर्मं तच्च यं फलमाप्नुयात॥२१॥ तीर्थ
यात्राव्रतादीनां श्राद्धं संवत्सरादिषु॥ देवतानां गुरूणां च मातापित्रोस्तथैव च॥२२॥
पुण्यं देयं प्रयत्नेन प्रत्यहं वर्द्धते खग॥ अस्मिन्पदे च मां कश्चित्तन्मूरि दानं प्रयाक्ष
ति॥२३॥ तत्त्वरूपवादद्वयं सर्वं वैदिकायां यथा किल॥ यथा संप्रत मालोकयति सो

७ ब्रह्महत्यादिपापा॥२४॥ तथैव पूजितिपूज्यं ते लोके स सर्वैव नित्यशः॥ वरदोहं सदा त ७
(७) स्य प्रेतमोक्षदं रदामिवा॥ अतसीपुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतं॥ ये नमस्यंति
गोविंदं न तेषां विद्यते भयं॥२६॥ प्रेतत्वान्मोक्षमिच्छंतो ये चरिष्यंति सत्क्रियां॥
यास्यंति परान् लोकानिति सत्यं वचो मम॥२७॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं मया वै वोर्द्ध
दैहिकं॥ यत् कृत्वा सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति॥२८॥ श्रुत्वा माहात्म्यमतु
लं गरुडो हर्षमागतः॥२९॥ इति श्रीगरुडपुराणे ऊर्द्ध्वदैहिकनाम चतुर्थोध्यायः॥ गरुड
उवाच॥ भगवन् ब्रूहि मे सर्वं यमलोकस्य निर्णयं॥ तं तोः प्रयाणमार्गस्य माहात्म्यं च
र्मविस्तरं॥३०॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ शृणु तार्क्ष्य प्रवक्ष्यामि यममार्गस्य निःकृतिं॥ प्रय
णकानि कर्माणि निश्चवानानि वै षोडश॥३१॥ षडशीतिसहस्राणि योजनानां प्रमाण
तः यमलोकस्य चाध्वानं अंतरं मानुषस्य च॥३२॥ सुकृतं दुःकृतं चापि मुक्त्वा लो
के यथार्जितं॥ कर्मयोगात् तदा कश्चिद्व्याधिरुत्पद्यते खग॥३३॥ निमित्तमात्रं सर्वेषां
कृतकर्मानुसारतः॥ यस्य यो विहितो मृत्युः स तं प्राप्नुयात्॥३४॥ कर्मयो

दुःखेन पापिनो यां यममार्गे तद्दुर्गमः यमश्च कृत्यो महाशंख बवकोग दादिभक्षा ॥ पापकर्मरतानस्य कस्तेन त्मिव वद पृच्छेत ॥ आह पापिनः
सर्वो यमदंडेन तर्जयेत ॥ प्रत्यक्षं कुर्वन्ति वो बध्नान्क्रिसतप्रभ ॥ मार्गे घोरे दुरारारघ्योविं कृतेतास मा घुतिः ॥ योऽत्र नेत्र यविस्तारोदं घोरौ द्रौतिभिप्राणैः

(7A)

गाच्चदादेहीमुच्यतत्र निजं वपुः ॥ तदाभूमिगतं कुर्यात्कुशमये नोपलिप्यते ॥ तिला
न्दर्भान्विकीर्याथ मुखे स्वर्णं विनिक्षिपेत ॥ तुलसीसंनिधौ कृत्वा शालिग्रामशिलां
तथा ॥ ३७ ॥ सेतुसामादिसूक्तैश्च मरणं मुक्तिदायकं ॥ विकलेंद्रियसंघाते चैतन्ये
जडतां गते ॥ ३८ ॥ प्रबलंतितनः प्राणा यान्ति निकट वर्त्मिभिः एकोभूतं जगत्सर्वं दे
वी दृष्टिः प्रजायते ॥ ३९ ॥ बीभत्सं दारुणं प्राप्तो कंठस्समाश्रितैः फेनमुद्गिरते कोपि मुखं
लालाकुलं भवेत ॥ ४० ॥ दुरात्मानश्च ताड्यंते किंकरैः पाशबंधनैः ॥ संतः सुकृति
नस्तत्र नीयंते नाकनायकैः ॥ ४१ ॥ अंगुष्ठमात्रो पुरुषो हाहाकरणसंयुतः ॥ तदैव नी
यते दूतैर्याम्यैर्वीक्षन्स्वकं गृहं ॥ ४२ ॥ निर्विचेष्टं शरीरं तु प्राणो मुक्तं जुगुप्सितं ॥ त्रस्यु
र्स्पृश्यायते नूनं दुर्गंधं सर्वनिंदितं ॥ ४३ ॥ त्रिविधस्य वस्थां देहस्य कृमिविड्भस्मरूपतः वो
गवंः क्रियते ताच्चर्मरूपं कोयादि सा रं सुहृद रेत ४५ ॥ तस्यैव नीयमानस्य दूताः सं
विध्वंसिनो नरैः ॥ ४४ ॥ दानं दयातरुतं वाक्यं कीर्तिर्धर्मो तथायुषः ॥ परोपकरणं
लोह दंड च्चरी भीमः प्रापापाणि दुर्कतिः ॥ वक्रनेत्रो भ्रकुटिभयदो दर्शनं याति पापिनां २८

(8)

कायादस्मात्समुद्धरेत॥४५॥ तस्यैवंनीयमानस्य दूताः संतर्जयंति हि॥ दर्शयंती
न्नयंतीव्रं नरकाणां पुनः॥४६॥ शीघ्रं प्रचल दुष्टात्मन्त्वं यास्यसि यमालये॥ त्रसीप
कादिनरकान्त्वां नयिष्यामि मा चिरं॥४७॥ एवंवादस्तदाश्रुण्वन्बंधूनां रुदितं तथा॥
उच्चैर्हाहेति विलपन्नीयते यमकिंकरैः॥४८॥ स्थानेश्राद्धं प्रकुर्वीत मृतस्यैकादशे
ह्दिने॥ मृतस्योत्क्रांतिसमयात्षट्पिंडान्क्रमतो ददेत॥४९॥ मृतस्थाने तथा द्वारि
चत्वरे तार्क्ष्य कारणात्॥ विश्रामे काष्ठचयने तथा संचयने षट्॥५०॥ शृणु तत्कारणं
तार्क्ष्य षट्पिंडप्रकल्पने॥ मृतस्थाने शवो नाम तेन नाम्ना प्रदीयते॥५१॥ तेन भूमि
र्भवेत्तुष्टा तदधिष्ठात्रदेवता॥ द्वारदेशे भवेत्पांथस्तेन नाम्ना प्रदीयते॥५२॥ तेन दत्तै
न्तुष्यंति गृह्यवास्त्वधिदेवताः॥ चत्वरे खेचरो नाम तमुद्दिश्य प्रदापयेत॥५३॥ तेन
तत्रोपघाताय भूतकोटिंगदुर्गताः॥ विश्रामे भूतसंज्ञोयं तेन तत्र प्रदीयते॥५४॥ पि
शाचा राक्षसा यक्षा ये चान्ये देशवासिनः॥ तस्य होतव्यदेहस्य नैव योग्यत्वकारकाः॥
५५॥ चितामोक्षप्रपन्नेति कंप्रेतत्वमुपजायते॥ चितायां साधकं नाम वदंत्येके खगेश्वर॥
५६॥

(8 A) किंपितं चेत्तमेवाहुः मथाकल्पविदस्तथा॥ तदादित त्र तत्रापि प्रेतनाम्ना प्रदीयते॥५७॥
इत्येवं पंचपिंडैर्हि शवस्याकुतियोग्यता॥ अन्यथा चोपघाताय पूर्वोक्तास्तेन नंतिहि॥५८॥
संमद्य चोपलिप्याथ उल्लिख्याभ्युक्ष्य तवेदिकां॥ अन्यक्रोपसमाधाय वह्निं तत्र विधानतः॥५९॥
पुष्पाद्यैतैश्च संपूज्यादेवं क्रव्यादसंज्ञकं॥ त्वं भूतकृज्जगद्योने त्वं लोकपरिपालकः॥
६०॥ उक्तसंहारकस्तस्मादेनं स्वर्गं नय॥ इति मंत्र॥ इति क्रव्यादमन्यर्च्य शरीरस्याकुति
मावरेत॥६१॥ अर्द्धदग्धे तदा देहे दद्यादाज्याकुतिं ततः॥ अस्मात्त्वमधिजातोसि त्वदयं
जायतां पुनः॥६२॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा ज्वलितपावकः॥ एवमाज्याकुतिं दत्वा
तिलोन्मिश्रां समंत्रकं॥६३॥ रोदितव्यं ततो गाढं एवं तस्य सुखं भवेत॥ दाहस्यानंतरं
तत्र कृत्वा संचयने क्रियां॥६४॥ प्रेतपिंडं प्रदद्याद्वा तार्थं विशमनं खगा॥ तेन ह्रताः प्रतीक्षंते तं
प्रेतं वांधवार्थिनं॥६५॥ दद्यादनंतरं कार्यं पुत्रैः स्नानं सचैलकं॥ तिलोदकं ततो दद्या
न्नामगोत्रोपतिष्ठतु॥६६॥ कोचिद्दुग्धेन सिंचंति चितास्थानं खगेश्वर॥ अश्रुपातं न कु
र्वीत दत्वा दानं जलांजलिं॥६७॥ श्लेष्माश्रु बांधवैर्मुक्तं यतः प्रेतो ह्यतो दुग्धं वमन्नमये पा
त्रे तोयं दद्यादिनत्रयं॥६८॥ सूर्येऽस्तमागते ताभ्यां चत्वलत्यां च चत्वरेपि वा॥ वद्धसंमृत्

रोहे

ग्रं५ प्रेतो भुंक्ते यतो ऽवशः स्त्रतोनं सरो द्दत व्यो॥
ओ या को मी स्व श क्तितः॥

(१)

कृदयो दहमिक्षनकृताऽनुगः॥ इतः श्मशानं वा चूरं गेहं वीक्ष्य यात्येः स नियतः॥ गर्त्तौ
पिंडोदशाहं तु ज्ञातव्यो स्याद्दिने दिने॥ ७०॥ जलांजलीः प्रदातव्या प्रेतमुद्दिश्य प्रत्यहं॥ ताव
द्वृद्धिश्च कर्त्तव्या यावत्पिंडं दशाह्निकं॥ ७१॥ श्मशाने वाप्यतीर्थे वा जलं पिंडं व दाप
येत्॥ उदनामिषसक्तूनां शाकमूलफलादिकं॥ ७२॥ प्रथमेऽह्नि यद्दद्यात् तद्द्याद
न्वहं॥ दिनानि दश पिंडांस्तु कुर्वीत मनुजादयः॥ ७३॥ प्रत्यहं ते विभज्यंते चतु
र्भागैः खगोत्तम॥ भागद्वयं तु देहार्थं प्रीतिदं भूतपंचाभिमात्रयाच कं॥ ७४॥ तृती
यं यमदूतानां चतुर्थं चोपजीवति॥ अहोरात्रैस्तु नवभिः प्रेतो निष्पत्तिमाप्नुयात्॥
७५॥ जंतोर्निष्पन्नदेहस्य दशमे बलवत्क्षुधा॥ नद्विजो नैव मंत्रश्च न स्वरधा वाहनं
विशेषः॥ ७६॥ नामगोत्रे समुच्चार्य यद्दत्तं त्रिदशाह्निकं॥ दग्धदेहे पुनर्देहं उत्पाद्ये वंचका
श्यपा॥ ७७॥ चतुर्थेन न्नवेत्सृष्टिः पंचमो नाभिरेव वा॥ सप्तमे कटिगुह्यं हि ऊरुवाप्यष्टमे
तथा॥ ७८॥ जानुपादौ तु नवमे दशमे क्षुत्क्षुधा भवेत्॥ देहभूतः क्षुधाविष्टो गृहद्वारे ति
ष्ठति॥ ७९॥ दशमेऽह्नि यः पिंडस्तं दद्यात् दामिषेण तु॥ यतो देहे समुत्पन्ने प्रेतो जीवः
प्रथमेऽह्नि यः पिंडस्तेन मूर्द्धा सीध्र प्रजायते। ग्रीवास्कंधौ द्वितीयेन तृतीये हृदयं भवेत्२

शीतोष्णशं कुर्काव्यादबह्नि मार्गेस्तुपापिनां। दहैघातद्दत्तादिकं यश्च सौम्यं सर्वकृतात्मनां॥५

दुःखान्वितः॥८१॥ अतस्त्वात्मिभवासंतुदुःखातस्मान्न नश्यति॥ एकादशं द्वादशमासं प्रेतोचुं
(9A) लोदिनद्वयं॥८२॥ योषितःपुरुषस्यापि चेतशब्दं समुच्चरेत॥ दीपमन्नं जलं वस्त्रंअन्याद्वा
दीयते वयत॥ चेतशब्देन यद्दत्तं मत तस्यानंदायपकं॥ त्रयोदशेह्रि संप्रेतोनीयते वै
महापथि॥८४॥ पिंडदेहसमाश्रित्य दिवारात्रौ बुभुक्षितः॥ मार्गे विनानि दुःखानि अश्निप
त्र वनान्वितो॥८५॥ क्षुत्पिपासार्दितो नित्यं च प्रेतो मार्गेप्रयातिहि॥ अष्टचत्वारिंशद्वे प्रेतो
योजनानां शतद्वयं॥ चत्वारिंशत्तथासप्त अहोरात्रेण गच्छति॥ गृहीतो यममार्गपाशैर्हा दे
ति रूदतेतुसः॥ स्वगृहं तु परित्यज्य याम्यं पुरमनुव्रजेत॥ अमेणायातिसप्रेतो पुरं याम्यं
सुजास्तुनं॥ अतीसतानि तान्येवमार्गेपुरवराणि च॥ याम्यं सौरिपुरं नगेंद्रभवनं गंधर्व स्वर्गं
शैलागमं क्रौंचं क्रूरपुरं विचित्रभवनं बह्वापदं दुःखदं॥ नानाक्रंदपुरं सुतप्तभवनं
रौद्रं पयोवर्षणं॥ शीताढ्यं बहुभीति धर्मभवनं याम्यं पुरं चाग्रतः॥९०॥ त्रयोदशेह्रि सप्रे
तो गृहीतो यमकिंकरैः॥ तस्मान्मार्गे व्रजत्येको गृहीत इव मर्कटः॥९१॥ मानुषत्वं लब्ध्वा कस्मा
दितिब्रूते प्रसर्पति॥ महता पुण्ययोगेन मानुषं जन्म लभ्यते॥९२॥ तथैव संब्रजन्मार्गे पुत्र
पुत्रेतिब्रुवन॥ हाहेति क्रंदते नित्यं कीदृशं तु मया कृतं॥९३॥ पराधीनं न वेत्सर्वं इति ब्रू

(10)

१० तैस्तु गरुड रः॥ किंकरैः पीड्यते तत्र हन्यमानः समुद्गरैः॥९४॥ मया न दत्तं न कृतं कृताञ्जलिनेतपो
न तप्तं हिमशैलगह्वरे॥ न सेवितं गांगमहो महाजलं॥ शरीरहे निस्तर यत्त्वया कृतं॥ जलाश्र
यो नैव कृतो निरोद्धकैर्मनुष्यहेतोः पशुपक्षिहेतवे॥ गोतृप्तिहेतोर्न विमुक्तगोचरं॥ शरी
रहे निस्तर यच्च त्वया कृतं॥९७॥ न नित्यदानं न गवाह्निकं कृतं॥ न वेददानं न तु शास्त्रपुस्तकं॥
पुराणदृष्टो न हि सेवितोऽध्वा शरीरहे निस्तर यत्त्वया कृतं॥ मया न जुह्वं पतिसौख्यसंगतं
वह्निप्रवेशो न कृतो मृते सति॥९८॥ तस्मिन्मृते तद्व्रतपालनं न शरीरहे निस्तर यच्च त्वया कृतं॥
मासोपवासैर्न विशोषितं वपुः॥ चांद्रायणैर्वा नियमैः सुसुव्रतैः॥ नारीशरीरं बहुदुःखभाजनं॥
लब्धं मया पूर्वकृतैर्विकर्मभिः॥ उक्त्वा निवाक्यानि यमानुगाणां स्मृते स्मृत्वा वदितो हि पादिन॥
खाणां शरीरं तु विलंघ्य देही ब्रवीति कर्माणि कृतानि पूर्वं॥१०२॥ इति श्रीगरुडपुराणे ऊर्ध्वदेहि
कमरणादिसंस्काराः॥५॥ श्रीकृष्ण उवाच॥ एवं विलपतस्तस्य प्रेतस्यैवं खगेश्वर क्रंदमानः सु
दुःखार्तः क्षुधितश्चापि किंकरैः॥२०३॥ सप्तदशदिनान्येको वायुमार्गे प्रकृष्यते॥ अष्टादशेऽ
होरात्रे एकं याम्यं पुरं व्रजेत्॥४॥ तस्मिन्पुरवरे रम्ये प्रेतानां च गणो महान्॥ पुष्पभद्रा नदी त
त्र न्यग्रोधः प्रियदर्शनः॥५॥ पुरे तत्र स विश्रामं प्राप्यते यमकिंकरैः॥ जायापुत्रादिकं सौख्यं

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com